

MITJANS PER AL
CONEIXEMENT
I LA SENSIBILITZACIÓ

L'Observatori del Paisatge

Joan Nogué i Font

Introducció

L'Observatori del Paisatge és una entitat d'assessorament de l'Administració catalana i de conscienciació de la societat en general en matèria de paisatge. També és un centre per excel·lència d'estudi i seguiment de l'evolució dels paisatges de Catalunya i dels actors que en condicionen el dinamisme. L'Observatori del Paisatge té com a objectiu bàsic i genèric l'observació del paisatge de Catalunya, és a dir, l'estudi, la identificació, el seguiment, la documentació i la divulgació dels paisatges catalans i de les seves transformacions, sense que això impliqui deixar de banda altres paisatges ni deixar de reflexionar sobre el paisatge de manera genèrica. Es tracta de contribuir a incrementar el coneixement que la societat catalana té dels seus paisatges, elaborar propostes, col·laborar amb la Generalitat de Catalunya per implementar polítiques de paisatge i, en general, donar suport a l'aplicació a Catalunya del Conveni europeu del paisatge. Vet aquí, per tant, un centre de pensament i d'acció sobre el paisatge que aspira a convertir-se en un gran paraigua on qualsevol persona interessada en el paisatge pugui arrecerar-s'hi i que, en els cinc anys que fa que funciona, ja s'ha convertit en un referent europeu.

La seu tècnica de l'Observatori del Paisatge de Catalunya és a Olot, ciutat que s'ha distingit per la seva preocupació en la preservació i la millora del paisatge, mentre que la seu institucional és a Barcelona.

Organització

L'Observatori s'organitza en forma de consorci públic, amb personalitat jurídica pròpia, plena i independent dels seus membres. Dóna cabuda a més de trenta institucions públiques i privades interessades a preservar la diversitat i riquesa paisatgística de Catalunya, frenar-ne el deteriorament i proposar mesures per a la seva gestió i ordenació.

L'estructura en forma de consorci permet incorporar tota mena de punts de vista i sensibilitats. En formen part la Generalitat de Catalunya, les universitats públiques catalanes, les quatre diputacions, les dues associacions municipalistes, els col·legis professionals més estretament vinculats amb el tema, l'Obra Social de Caixa de Catalunya i l'Ajuntament d'Olot, com a ciutat que n'acull la seu tècnica (la seu social es troba a Barcelona). L'Observatori també disposa d'un consell assessor que actua com a òrgan consultiu i d'assessorament, format per col·lectius socials molt diversos i també, a títol individual, per científics i personalitats de l'Estat espanyol i d'Europa de prestigi reconegut en l'àmbit del paisatge.

L'organització de l'Observatori, en forma de consorci públic, i la personalitat jurídica pròpia i independent dels seus membres, li proporciona una gran flexibilitat i agilitat en el funcionament, i també una permeabilitat social absoluta, característiques imprescindibles per a un desplegament adequat de les seves funcions.

Funcions de l'Observatori del Paisatge

Les funcions de l'Observatori del Paisatge, que emanen dels estatuts fundacionals, publicats al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC) a través de la resolució PTO/3386/2004, de 16 de desembre de 2004, són les següents:

- Establir criteris per a l'adopció de mesures de protecció, gestió i ordenació del paisatge.
- Fixar criteris per establir els objectius de qualitat paisatgística i les mesures i accions necessàries per assolir aquests objectius.
- Establir mecanismes d'observació de l'evolució i la transformació del paisatge.

- Proposar actuacions orientades a la millora, la restauració o la creació de paisatge.
- Elaborar els catàlegs del paisatge de Catalunya, destinats a identificar, classificar i avaluar els diversos paisatges existents.
- Impulsar campanyes de sensibilització social pel que fa al paisatge, la seva evolució, les seves funcions i la seva transformació.
- Difondre estudis i informes i establir metodologies de treball en matèria de paisatge.
- Estimular la col·laboració científica i acadèmica en matèria de paisatge i els intercanvis de treballs i experiències entre especialistes i experts d'universitats i altres institucions acadèmiques i culturals.
- Seguir de ben a prop les iniciatives europees en matèria de paisatge.
- Organitzar seminaris, cursos, exposicions i conferències i impulsar publicacions i programes específics d'informació i formació sobre paisatge.
- Crear un centre de documentació obert a tots els ciutadans i ciutadanes de Catalunya.

Activitat de l'Observatori del Paisatge

Per donar cobertura a les funcions esmentades, l'activitat de l'Observatori del Paisatge és àmplia i diversa. Els sis àmbits principals d'actuació són els següents:

1. Assessorament a la Generalitat de Catalunya
2. Recerca
3. Documentació
4. Comunicació i difusió
5. Publicació
6. Participació institucional

Com a exemple, i sense intenció de ser exhaustius, en els apartats següents es comenten algunes iniciatives que es duen a terme en cadascun d'aquests àmbits.

1. Assessorament a la Generalitat de Catalunya

En l'àmbit de l'assessorament a la Generalitat de Catalunya, l'Observatori del Paisatge treballa, entre altres aspectes, en els projectes següents (cadascun dels quals és objecte d'un altre capítol dins d'aquesta publicació):

- Elaboració dels catàlegs del paisatge de Catalunya, encarregats pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP) de la Generalitat de Catalunya.
- Impuls a l'elaboració de cartes del paisatge.
- Participació en el projecte educatiu "Ciutat, territori, paisatge" i elaboració de la pàgina web del projecte.

Impuls a l'elaboració de cartes del paisatge

Les cartes del paisatge són instruments de concertació d'acords entre agents d'un territori, previstos per la Llei 8/2005, de 8 de juny, de protecció, gestió i ordenació del paisatge (en endavant Llei de paisatge), a fi de promoure accions i estratègies de millora i valoració del paisatge. L'Observatori del Paisatge, conscient de l'interès creixent per part de la societat catalana i, en concret, dels responsables polítics locals, per una adequada gestió del paisatge, contribueix, juntament amb el DPTOP, al desenvolupament de les cartes del paisatge de la vall de Camprodon (Ripollès), dels municipis de la conca de la riera d'Argentona (Maresme), de l'Alt Empordà, de la vall del Tenes (Vallès Oriental) i del Priorat, impulsades per les administracions de la zona seguint els principis de la Llei de paisatge. En tots els casos, l'Observatori i el DPTOP tenen encarregades les funcions de seguiment i assessorament de les tasques d'elaboració, i vetllen per la coherència de les cartes amb els catàlegs de paisatge dels àmbits corresponents. Es pretén que aquestes cartes servei-

L'Observatori del Paisatge ha coordinat l'elaboració dels set catàlegs del paisatge de Catalunya, que abracen un àmbit territorial coincident amb els plans territorials parcials elaborats pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

xin de model per a altres territoris que vulguin iniciar experiències semblants.

Projecte educatiu "Ciutat, territori, paisatge" i elaboració de la web

Un dels objectius principals de l'Observatori del Paisatge és impulsar projectes de formació, educació i sensibilització social pel que fa al paisatge. En aquest sentit, l'Observatori treballa, en coordinació i a iniciativa de la Direcció General d'Arquitectura i Paisatge del Departament de Política Territorial i Obres Públiques i de la Direcció General d'Innovació Educativa del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, en el projecte educatiu "Ciutat, territori, paisatge" per a l'educació secundària obligatòria (ESO). Els materials didàctics han estat elaborats per experts de l'àmbit educatiu i universitari i han

comptat amb la col·laboració del professorat d'educació secundària obligatòria de diversos centres de Catalunya.

2. Recerca

L'Observatori del Paisatge actua com a centre de recerca reconegut pel Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya i, com a tal, impulsa la investigació sobre paisatge mitjançant l'adscripció de personal investigador amb beques de formació.

Indicadors de paisatge

Un dels camps en els quals l'Observatori fomenta la recerca és en la definició i aplicació d'una llista d'indicadors de paisatge a Catalunya. Les noves polítiques de paisatge impulsades a Catalunya i a altres països europeus requereixen indicadors que permetin seguir periòdicament l'evolució i l'estat dels paisatges, la satisfacció de la població amb el seu paisatge i l'efectivitat de les iniciatives públiques i privades en la millora dels paisatges. El debat sobre quins han de ser aquests indicadors de paisatge és d'actualitat a Europa, però encara no està resolt. Són diversos els factors que el fan realment complex: la transversalitat del concepte de paisatge, que engloba les dimensions naturals i culturals, així com una dimensió perceptiva individual i social; la relativa novetat del paisatge com a objecte de la planificació territorial i urbanística, o la voluntat de treballar amb una llista d'indicadors que siguin aplicables, que tinguin una utilitat contrastada i que siguin comprensibles per a la societat en conjunt.

Cal disposar tan aviat com sigui possible d'una bateria d'indicadors de paisatge per a Catalunya pels motius següents:

- Per avaluar l'eficàcia de les polítiques de paisatge que es duen a terme, especialment les de la Generalitat de Catalunya.
- Per a l'actualització futura dels catàlegs del paisatge.
- Per a l'elaboració, cada quatre anys, de l'informe sobre l'estat

del paisatge a Catalunya, que ha de preparar l'Observatori per al Parlament de Catalunya per mandat de la Llei de paisatge.

- Per vincular els indicadors de paisatge als objectius de qualitat paisatgística que ha elaborat l'Observatori.

Indicadors de paisatge de Catalunya en els quals treballa l'Observatori del Paisatge

1. Transformació del paisatge
2. Diversitat paisatgística
3. Fragmentació paisatgística
4. Valor econòmic del paisatge
5. Coneixement del paisatge
6. Satisfacció paisatgística
7. Sociabilitat paisatgística
8. Comunicació i paisatge
9. Actuació pública i privada en la conservació, gestió i ordenació del paisatge
10. Aplicació dels instruments de la Llei de paisatge

Projecte PaHisCat (Paisatge Històric de Catalunya)

Els catàlegs del paisatge mostren la varietat extraordinària de paisatges de Catalunya. Els 135 paisatges identificats i caracteritzats pels catàlegs del paisatge en forma d'unitats de paisatge, que inclouen tot el territori català, són el resultat d'una evolució històrica que n'ha definit el caràcter i la identitat. En línia amb experiències similars d'altres països europeus, l'Observatori del Paisatge, per encàrrec del DPTOP de la Generalitat de Catalunya, es va proposar iniciar el 2009 una línia de recerca, a través del projecte Paisatge Històric de Catalunya (PaHisCat), sobre l'evolució històrica dels paisatges de Catalunya, com a complement dels catàlegs del paisatge.

Aquest projecte té una finalitat doble: d'una banda, s'orienta cap als paisatges del passat per comprendre'n millor l'evolució; de l'altra, s'orienta cap al futur, ja que ha d'aportar dades que

serveixin per a una protecció, una ordenació i una gestió més eficients dels paisatges de Catalunya. Durant el 2009 i el 2010 l'Observatori del Paisatge ha estat col·laborant en la coordinació del projecte PaHisCat i ha aportat orientacions, ajuda tècnica i informació al seu equip de treball.

3. Documentació sobre el paisatge

L'Observatori del Paisatge ha creat un centre de documentació que, des de l'any 2007, forma part del Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC). El Centre de Documentació de l'Observatori és un espai d'informació i consulta amb vocació d'arribar a convertir-se en un centre de referència en l'àmbit del paisatge en un sentit ampli i, en especial, en la planificació i la gestió del paisatge a Catalunya, Espanya, Europa i a escala internacional, en aquest ordre. Les principals funcions del centre, que ja ha recopilat més de 2.000 referències específiques sobre paisatge procedents de diferents parts del món, es resumeixen, bàsicament, en l'oferta d'un suport immediat i in situ a l'Observatori del Paisatge per al desenvolupament de la seva activitat, en el suport a les tasques de recerca sobre paisatge realitzades per institucions o particulars i en l'oferta de la màxima informació actualitzada a les persones interessades en el paisatge.

Per difondre tan àmpliament com sigui possible el seu fons, se'n permet la consulta mitjançant la web de l'Observatori del Paisatge, que aviat disposarà de part del fons en format digital.

4. Comunicació i difusió

L'Observatori del Paisatge du a terme diverses tasques amb l'objectiu de facilitar la difusió i la comunicació pel que fa al paisatge. Les activitats principals que realitza en aquest àmbit són:

- Organització de cursos, seminaris i jornades
- Web de l'Observatori del Paisatge
- Butlletins digitals
- Dossiers digitals

L'Observatori del Paisatge de Catalunya disposa d'un centre de documentació de consulta oberta i gratuïta amb un ampli fons bibliogràfic que recull materials sobre el paisatge entès en un sentit ampli, i que presta una atenció especial a la seva planificació i gestió.

Organització de cursos i seminaris

L'Observatori del Paisatge organitza cursos, seminaris i jornades per contribuir a la formació i la reflexió sobre temes no tractats per altres institucions. Els esdeveniments principals organitzats fins ara són:

- "Paisatge i salut", amb el patrocini del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya (Olot, 16 de juny de 2006).
- V Trobada dels Tallers per a l'Aplicació del Conveni europeu del paisatge, amb el títol "Objectius de qualitat paisatgística: de la teoria a la pràctica", coorganitzat amb el Consell d'Europa (Girona, 28 i 29 de setembre de 2006).
- "Processos de participació ciutadana en l'ordenació del paisatge", organitzat per l'Observatori del Paisatge de Catalunya i la Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya (Girona, 1 de juny de 2007).

La cooperació internacional en l'estudi del paisatge és un dels objectius de l'Observatori del Paisatge. A la imatge, el taller transfronterer sobre planificació i gestió del paisatge, celebrat a Olot el juny de 2009.

- “Indicadors de paisatge. Reptes i perspectives”, amb la col·laboració del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya (Barcelona, 29 i 30 de novembre de 2007).
- Tallers transfronterers sobre identificació, valoració i caracterització dels paisatges, amb el títol “El paisatge, de la caracterització a l'actuació” (Olot, 11, 12 i 13 de juny de 2009).
- Seminari internacional “Paisatge i educació”, amb la col·laboració del Departament de Política Territorial i Obres Públiques, el Departament d'Educació, la Xarxa Europea d'Ents Locals i Regionals per a l'Aplicació del Conveni europeu del paisatge (RECEP) i l'Obra Social de Caixa Catalunya (Barcelona, 19 i 20 de novembre de 2009).

La documentació tècnica de la majoria d'aquests esdeveniments es pot consultar al web de l'Observatori del Paisatge.

Web de l'Observatori del Paisatge

El mes de juliol de 2005 l'Observatori posà en marxa un web sobre temes de paisatge referits a Catalunya i a la resta del món, amb la voluntat d'arribar a convertir-se en un web de referència d'àmbit internacional (www.catpaisatge.net). El web de l'Observatori del Paisatge, disponible en quatre llengües (català, castellà, anglès i francès), constitueix l'aparador principal de l'activitat que desenvolupa i l'eina més important d'informació i sensibilització de què disposa, amb l'objectiu de fer disponible d'una manera ràpida i senzilla informació sobre polítiques de paisatge a Catalunya, publicacions de referència i estudis universitaris vinculats amb el tema i també difondre conferències i activitats o informació diversa sobre tot tipus d'institucions i d'iniciatives catalanes, europees i d'altres parts del món dedicades al paisatge.

El web creix permanentment amb nous apartats de novetats i de difusió d'informació sobre paisatge, entre els quals cal destacar els continguts dels catàlegs de paisatge, consultes ciutadanes relacionades amb els catàlegs de paisatge o la consulta del catàleg del centre de documentació.

Distribució de butlletins digitals

L'Observatori del Paisatge distribueix tres butlletins digitals estretament relacionats amb el web. Són el *Dietari de paisatge*, que selecciona setmanalment les notícies sobre paisatge publicades en els principals mitjans de comunicació escrits del món; l'*Agenda de Paisatge*, de distribució mensual, que recull activitats sobre paisatge de tot el món i posa èmfasi en les que se celebren a Catalunya; i el butlletí *Paisatge-e*, que és una publicació bimestral d'opinió, informació i conscienciació, convertida ja en un veritable referent internacional en la matèria.

Dossiers digitals

Un altre instrument potent de difusió que ha creat l'Observatori del Paisatge són els dossiers digitals sobre diversos

Mitjançant la participació, els catàlegs del paisatge han implicat persones en la identificació i valoració dels paisatges i en la comprensió de les seves dinàmiques de transformació, oportunitats, potencialitats i riscos; també han permès que aportin idees per incidir sobre el seu futur.

aspectes relacionats amb el paisatge, que es poden consultar en català, castellà, anglès i francès (www.catpaisatge.net/dossiers). El primer tracta dels paisatges de la pedra seca, i el seu objectiu és difondre l'existència d'aquest tipus de paisatge, la seva diversitat i importància, i recollir, classificar, ordenar i presentar al públic de manera senzilla la informació general, les entitats, els centres, les iniciatives, les notícies i els llibres sobre el tema de la pedra seca a Catalunya i en un àmbit internacional. El format digital en permetrà el creixement i l'actualització periòdica.

El segon dossier digital tracta dels arbres monumentals i singulars, el tercer, de jardins històrics i botànics, i el quart, el més recent, de paisatges sonors. Aquests tres dossiers, igual que el primer, aniran creixent i s'actualitzaran periòdicament.

5. Publicacions sobre paisatge

L'Observatori del Paisatge ha iniciat recentment dues col·leccions de llibres amb els títols "Plecs de Paisatge" i "Documents", amb la intenció de divulgar continguts de caire teòric i metodològic sobre paisatge. El primer número de "Plecs de Paisatge" és el llibre *Paisatge i salut*, publicat el 2008 i que recull, en part, els resultats d'un seminari que, sobre aquest mateix tema, se celebrà el juny de 2006. En aquesta mateixa col·lecció han aparegut, també, els llibres *Indicadors de paisatge. Reptes i perspectives* (2009) i *Instruments de gestió i ordenació del paisatge a Catalunya i a Europa* (2009). La col·lecció "Documents" s'ha iniciat amb la publicació de *La participació ciutadana en els catàlegs de paisatge de Catalunya* (2009) i seguirà amb el text *Els paisatges sonors de Catalunya*.

El dossier de la pedra seca conté una ressenya sobre el tema i fotografies d'arreu de Catalunya, que s'amplia amb un recull de bibliografia, pàgines web i notícies de premsa on trobar informació d'interès.

6. Participació institucional de l'Observatori del Paisatge

L'Observatori del Paisatge assessora científicament i participa des de ja fa temps en diverses iniciatives i projectes, com la xarxa "Pensament i Salut", creada pel Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya. Forma part, també, del Consell Assessor de la revista *Barcelona Verda*, editada pel Servei de Parcs i Jardins de l'Ajuntament de Barcelona, i del Consell Assessor de l'Institut del Territori de València. Participa en el comitè científic del Sistema d'informació sobre naturalesa i paisatge (SINP) vinculat al Ministère de l'Ecologie et du Développement Durable (França) i en el comitè científic de creació del Museu del Paisatge de Catalunya, que té prevista la seva seu a Olot. Col·labora amb l'Osservatorio Regionale per il Paesaggio de la regió de Calàbria (Itàlia) i és membre associat de l'Observatorio de la Sostenibilidad d'Espanya i del Grup d'Experts

El butlletí bimestral *Paisatge-e* i el butlletí mensual *Agenda del Paisatge* recullen informació d'interès en l'àmbit del paisatge, tant a nivell català com espanyol i europeu, i tota persona interessada s'hi pot subscriure des del web de l'Observatori del Paisatge.

del Consell d'Europa per a la creació de la base de dades del Conveni europeu del paisatge. Col·labora habitualment en diverses revistes, com ara *Paisajismo*.

Amb la finalitat de seguir de prop les polítiques de paisatge en un àmbit europeu, l'Observatori del Paisatge intervé de forma activa en la Xarxa Europea d'Ents Locals i Regionals per a l'Aplicació del Conveni europeu del paisatge (RECEP), adscrita al Congrés de Poders Locals i Regionals del Consell d'Europa. L'Observatori del Paisatge forma part del seu consell de direcció.

A tall de conclusió

Durant les darreres dècades el ritme de degradació dels nostres paisatges ha estat intens i, per aquest motiu, és convenient actuar amb determinació i rapidesa. Per això es promulgà la Llei de paisatge i es creà l'Observatori del Paisatge, com a òrgan especialitzat en la generació de coneixement sobre el paisatge i en la sensibilització ciutadana sobre aquest tema. Aquest ens (un autèntic referent europeu en la matèria) s'ha convertit en l'espai de trobada per excel·lència entre la Generalitat de Catalunya, l'Administració local, les universitats, els col·lectius professionals i els agents socials i culturals que es relacionen, directament o indirectament, amb el paisatge. No són habituals organismes d'aquest tipus, de caràcter mixt, a mig camí entre la societat civil i l'Administració. D'altra banda, la creació d'un consell rector i d'un consell assessor ampli i actiu ha resultat una via excel·lent per recollir el major nombre d'opinions i de sensibilitats possibles en relació amb el paisatge. A més a més, l'organització de l'Observatori en forma de consorci públic i la seva personalitat jurídica pròpia i independent li proporcionen permeabilitat, flexibilitat i agilitat en el funcionament.

Creiem, en definitiva, que a través de l'Observatori del Paisatge no solament s'està generant informació i coneixement, sinó que també s'està afavorint una cultura del diàleg entre la societat i l'Administració i també entre administracions (i entre diferents nivells d'una mateixa Administració), que contribuirà sens dubte a superar la fragmentació excessiva dels discursos sobre paisatge. Sembla que, finalment, hi ha alguna cosa que es belluga en els temes relatius al paisatge. Vet aquí un tema d'interès cada vegada més ampli, que transcendeix els àmbits especialitzats en els quals fins ara s'havia reclòs i que s'està convertint en una peça fonamental de moltes polítiques d'ordenació territorial i, fins i tot, de polítiques més sectorials de caràcter social, cultural i econòmic. L'Observatori del Paisatge ha tingut i aspira a continuar tenint un paper rellevant en aquest procés.

L'Observatori del Paisatge ha iniciat dues col·leccions de publicacions: "Plocs de paisatge" i "Documents".